

Toekomst voor de stad?

Van de Nederlandse bevolking woont één zevende in een van de vier grote steden: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, en nog eens één zevende in andere steden groter dan 100.000 inwoners. Van de totale werkgelegenheid is zelfs één vierde in de vier grote steden geconcentreerd en meer dan 40% in de gemeenten met meer dan 100.000 inwoners. De steden zijn vanouds de economische, sociale en culturele centra van het land. Maar de hedendaagse steden zijn ook de voornaamste probleemhaarden van de samenleving. Men spreekt van stedelijk verval en stedelijke crisis en er zijn cultuurpessimisten die zelfs de ondergang van de stedelijke beschaving voorzien.

Dat laatste is misschien wat overdreven, maar het lijkt geen twijfel dat de problemen van de stad zeer talrijk zijn. De woningnood en de verkrotting, de concentratie van werkloosheid in oude wijken, de problemen rond etnische minderheden, de criminaliteit en de onveiligheid — het lijkt zich allemaal in de steden te concentreren. Daarnaast zijn er nog de problemen van verkeer en vervoer, het weg-trekken van bedrijven en koopkrachtige vraag en de financiële en bestuurlijke perikelen. Het is duidelijk dat al die problemen een zekere onderlinge samenhang vertonen, maar waar oorzaak en gevolg liggen, en vooral waar de aanknopingspunten liggen om stedelijke processen te beïnvloeden en eventueel van richting te veranderen, daarover valt nog bijzonder weinig met zekerheid te zeggen. De „urbanistiek” is een wetenschap die nog vele witte vlekken vertoont.

Theorieën zijn er genoeg 1). Er zijn neo-klassieke economische theorieën die stedelijke ontwikkelingen verklaren uit het ruimtelijk gedrag van consumenten en producenten die naar een optimale vestigingsplaats zoeken; er zijn neomarxistische theorieën die aan belangenconflicten tussen economische klassen een centrale rol toekennen bij de verklaring van stedelijke processen, en er zijn institutionele theorieën die zich op besluitvormingsprocessen binnen institutionele kaders concentreren. In sommige theorieën wordt de stedelijke ontwikkeling als een vrijwel autonoom proces gezien waarop het stadsbestuur geen greep heeft: het kan hoogstens proberen ongewenste gevolgen wat te verzachten. Andere theorieën zijn in beginsel optimistischer over de beïnvloedbaarheid van stedelijke ontwikkelingen, alleen ontbreekt het in de praktijk het stadsbestuur aan voldoende kennis, financiële middelen en wettelijke en bestuurlijke bevoegdheden om effectief invloed uit te oefenen.

Heel opvallend is dat de ontwikkelingen in veel steden volgens vaste en vergelijkbare patronen lijken te verlopen die samenhangen met demografische en ruimtelijke veranderingen. Na een fase van urbanisatie waarin de bevolking van het platteland naar de stad trekt, volgt een fase van suburbanisatie, waarin een deel van de bevolking uit de stadskern wegtrekt en zich in omliggende gemeenten vestigt. De agglomeratie als geheel vertoont dan nog groei. In de volgende fase echter, die van de desurbanisatie, loopt zowel de stad zelf als de agglomeratie als geheel in bevolkingsaantal terug. Ten slotte kan een re-urbanisatiefase intreden waarin van een terugkeer naar de stad sprake is. Een bevredigende verklaring voor het optreden van dit cyclische proces, dat zowel in ontwikkelde als minder ontwikkelde landen is waargenomen en ook voor Nederlandse steden geldt, is nog niet gevonden. Wel blijken allerlei stedelijke ontwikkelingen in Nederland in de suburbanisatie- en desurbanisatiefase te passen, zoals op het NEI-congres

„Dynamiek van de stedelijke ontwikkeling” (Rotterdam, 1979) uitvoerig is geanalyseerd 2). Koopkrachtige bevolkingsgroepen trekken weg uit de stad. Dit leidt tot onevenwichtigheden op de woningmarkt en de arbeidsmarkt, en tot een verzwakking van de sociale structuur in de steden. Doordat bovendien de spreiding van woongelegenheid en werkgelegenheid niet synchroon verloopt, ontstaan allerlei verkeers- en vervoersproblemen. Voorts tast het teruglopen van de koopkrachtige vraag in de steden ook het voorzieningenniveau aan. Het vinden van oplossingen voor de gerezen problemen vergt enorme bedragen waardoor de steden in grote financiële problemen raken die op zich de kans op oplossingen weer verder reduceren. Aldus komen de zelfversterkende processen van economische, financiële en sociale achteruitgang op gang die in de praktijk van het stedelijke verval op vele plaatsen kunnen worden waargenomen.

In de landelijke politiek heeft de nood van vooral de grote steden de laatste jaren erkenning gekregen. In de *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985* werden de grote steden als bijzondere probleemgebieden aangemerkt en in de regeringsverklaring van het kabinet-Van Agt II werd vastgesteld dat speciale aandacht voor de (vier) grote steden nodig is. Dat leidde tot scheve ogen bij de iets kleinere grote steden (de sub-top) die beweren met dezelfde problemen te kampen te hebben en die zich daarom tegen een aparte status en financiële bevoordeling van de grote vier verzetten. Uit een verkennend onderzoek dat vorig jaar werd verricht naar de specifieke problemen van de vier grote steden in vergelijking tot andere gemeenten met meer dan 100.000 inwoners, kwam naar voren dat de aard van de problemen in de kleinere steden inderdaad niet zozeer verschillend is van die in de grote steden, maar dat de problemen zich bij de laatste wel op veel grotere schaal voordoen en op elkaar inwerken en elkaar versterken, terwijl de beheersbaarheid geringer is 3). Dat zou een bijzondere behandeling van de grote vier kunnen rechtvaardigen.

We staan voor de vraag wat het ons waard is de steden niet te laten verkommeren. Velen zijn al met grote inzet in de weer om van de steden te redden wat ervan te redden valt. Burgemeesters en wethouders, gemeenteambtenaren en groepen bewoners proberen te woekeren met de beperkte mogelijkheden die hun ter beschikking staan, omdat zij geloven in de stad als centrum van economie en cultuur, van creativiteit en ontwikkeling, die het waard is zich tot het uiterste voor in te spannen.

L. van der Geest

1) Een interessant overzicht geeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in een onlangs verschenen voorstudie: J. G. Lambooi, P. C. M. Huigsloot en R. E. van de Lustgraaf, *Greep op de stad?*, WRR, Voorstudies en achtergronden V28, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1982.

2) Zie beide congrespublicaties: L. H. Klaassen, W. T. M. Molle en J. H. P. Paelinck (red.), *Dynamics of urban development*, Gower Press, Aldershot, 1981 en L. H. Klaassen, W. T. M. Molle en J. H. P. Paelinck (red.), *De dynamiek van de stedelijke ontwikkeling in Nederland*, Nederlands Economisch Instituut, Rotterdam, 1981.

3) CEBEON, *Vergelijkend onderzoek grote steden*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1981.